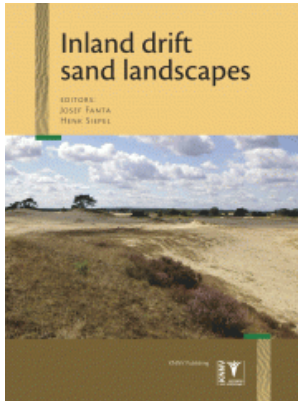

Bespreking: Nederlandse stuifzanden: geologie, bodem, flora en fauna en beheer

Fanta, J. & H. Siepel (red.) (2010) *Inland drift sand landscapes*. KNNV Publishing, Zeist. 384 pp. ISBN 9789050113502. € 49,95.

Dit boek behandelt de kennis over diverse aspecten van de Nederlandse stuifzanden waaraan diverse Nederlandse bryologen en lichenologen hebben meegewerkt. In het boek komen mossen en korstmossen ruimschoots aan bod in de hoofdstukken over de successie in open stuifzand en de ontwikkeling van korstmossenrijke vegetaties (door Rita Ketner-Oostra, Laurens Sparrius en Karlè Sýkora). In het hoofdstuk over naaldbossen (door Rienk-Jan Bijlsma) wordt naast een algemene beschrijving van de successie van de ondergroei van stuifzandbossen ook het fenomeen stuifzandveen beschreven, waaruit blijkt dat deze ogenschijnlijk kurkdroge bossen een groot aantal veenmossesoorten herbergen. In een ander hoofdstuk (door Annemieke Kooijman, Laurens Sparrius en Jan Sevink) worden o.a. de preciese effecten van stikstofdepositie op de mossen- en korstmossenvegetaties beschreven. Het boek laat op sommige punten ook duidelijk verschillende zienswijzen van auteurs zien, bijvoorbeeld op het vlak van de ontstaansgeschiedenis van stuifzanden.

Laurens Sparrius

Bespreking: Twee Duitse gidsen over korstmossen en luchtkwaliteit

J.-P. Frahm, F. Schumm & N.J. Stapper (2010) *Epiphytische Flechten als Umweltgütezeiger – Eine Bestimmungshilfe*. Books on Demand GmbH, Norderstedt. 164 pp. ISBN 987-3-8391-5299-7. Prijs €27,90 via www.bod.de.

U. Kirschbaum & V. Wirth (2010) *Flechten erkennen – Umwelt bewerten*. Hessisches Landesamt für Umwelt und Geologie, Wiesbaden. 204 pp. ISBN 978-3-89026-363-2. Prijs €11,00 exclusief verzendkosten. Bestellen door een e-mail te sturen naar vertrieb@hlug.hessen.de.

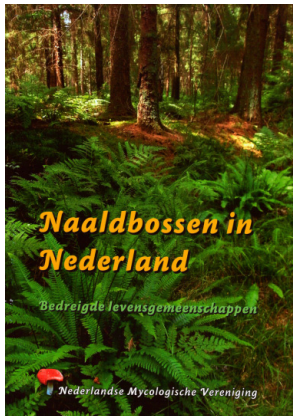
In 2010 verschenen in Duitsland twee gidsen over korstmossen en luchtkwaliteit. De eerste is geschreven door auteurs in de zuidelijker gelegen deelstaten Hessen en Baden-Württemberg, de andere in het iets noordelijker gelegen Bonn in Nordrhein-Westfalen. De boekjes behandelen daardoor een iets andere set soorten, waarbij die van Frahm e.a. het meest de Noord-Duitse en Nederlandse situatie benadert. Het boekje van Kirschbaum &

Wirth is voor Noord-Duitsland minder geschikt, omdat veel van de behandelde soorten daar niet of weinig voorkomen. De inleiding met het methodische deel in beide gidsen behandelt de VDI-richtlijn voor het meten en beoordelen van de luchtkwaliteit aan de hand van korstmossen. In de afgelopen tien jaar is deze richtlijn omgebouwd van een toepassing voor het bepalen van de effecten van zure regen naar een toepassing voor het meten van stikstofbelasting. De indicatorsoorten zijn vergelijkbaar met de methode die in Nederland wordt gebruikt. De beide gidsen voegen voor Nederlandse gebruikers niets toe aan het bestaande assortiment van veldgidsen. De boekjes zijn wel interessant voor wie meer wil weten over de Duitse methode van het meten van luchtkwaliteit met korstmossen.

Laurens Sparrius

Bespreking: Paddenstoelen in naaldbossen

Chrispijn, R. & E. Arnolds (red.) (2010) Naaldbossen in Nederland, bedreigde levensgemeenschappen. Brochure van de Nederlandse Mycologische Vereniging. Bestellen via www.mycologen.nl.

Deze brochure laat zien dat de diversiteit van paddenstoelen in naaldbossen groot en het beschermen waard is. Echter, nagenoeg alle naaldbossen zijn in de afgelopen 150 jaar aangeplant en veel zijn nogal eenvormig van structuur. Door de natuurlijke successie in naaldbossen is de ondergroei die vroeger soms vooral uit mossen (soms ook met rendiermossen) bestond, geleidelijk veranderd in dominantie van bochtige smele, en vervolgens naar bosbessen. Door de dikke strooisellaag zijn oudere naaldbossen niet meer geschikt voor veel zeldzame paddenstoelen. De NMV geeft hiervoor een aantal mogelijke beheermaatregelen. De aanbeveling van de NMV om dood hout te laten liggen is in de meeste bossen inmiddels de gangbare praktijk en werkt bewezen positief op allerlei plant- en diergroepen. Controversieel is de aanbeveling om naaldbos te plaggen en alle loofbomen te verwijderen. Met name dit laatste is in strijd met het algemene beleid om naaldbos om te vormen naar het soortenrijk, gemengd bos.

Maar zijn de beheeradviezen die de NMV geeft nu ook gunstig voor andere soortgroepen? Laten we kijken naar het biotoop Grove dennenbos op zure zandgrond. Dit is op de hoge zandgronden een van de algemeenste bostypen. Voor dit biotoop is de nieuwe ontwikkeling richting bosbessennaaldbos een nieuwe, spannende ontwikkeling, na jaren van vergrassing met bochtige smele, mede geholpen door de hoge stikstofdepositie. Het binnendringen van loofbomen in de dennenakkers biedt veel soorten een kans om zich in de uitgestrekte, vroeger zo eenvormige naaldbossen te vestigen. Van de mossen en korstmossen zijn er eigenlijk nauwelijks soorten die gebonden zijn aan naaldbossen, hooguit aan de aanwezigheid van naaldbomen, ongeacht het bostype. Naast het omvormen naar gemengd bos, is omvorming naar heide en stuifzand een reden waardoor naaldbossen in omvang achteruitgaan. Heide en stuifzand zijn bedreigde habitattypen waarin veel korstmossen en mossen voorkomen. Op deze biotopen te behouden moet de beheerder constant de strijd aangaan met naaldbomen door boskap en het verwijderen van opslag. Met de voortschrijdende successie in de boskernen, zal het leefgebied voor veel mycorrhiza-paddenstoelen van grove dennenbos zich daardoor gaan beperken tot de periferie van stuifzanden en heidevelden. De in het kader van Natura 2000 geplande uitbreiding van heiden en stuifzanden lijkt daarom geen bedreiging, maar juist een kans voor deze soorten.

Tenslotte besluit de brochure met een prachtige foto van een korstmossen-dennenbos op Terschelling. Dit bostype kwam enkele decennia na het grootschalig aanplanten van dennen ook o.a. op de Veluwe voor, vooral tussen 1940 en 1970. Bij de aanplant werden jonge dennen klakkeloos in een stuifzand of heide aangeplant, waardoor na korte tijd een half-beschutte situatie ontstond waarin rendiermossen optimaal groeiden. Met het ouder worden van deze bossen nam ook de hoeveelheid strooisel, slaapmossen en bochtige smele toe waardoor het korstmossen-dennenbos verdween. In boreale streken, waar naaldbomen langzamer groeien en minder strooisel produceren kan het rendiermos-dennenbos wel lange tijd bestaan. Onze redacteur Rienk-Jan Bijlsma schreef voor Coolia een uitgebreidere reactie over de afwegingen die gemaakt kunnen worden bij het beheer van naaldbossen: Bijlsma, R.J. (2011) Naaldbossen en paddenstoelen: op zoek naar ecologische criteria voor waardering. *Coolia* 54: 9-15.

Laurens Sparrius

Recent verschenen

Inventarisatierapporten

C.G.J. Buter, A. Gladdines & J. Schoorl (2010) De mosflora van Bosschenhoofd, Hoeven en omgeving, gemeente Halderberge. Verslag van het verkennende onderzoek 2010 uitgevoerd door de mossenwerkgroep KNNV afd. Breda. Rapport op cd-rom, KNNV afd. Breda.

C.G.J. Buter & P. van Ruth (2010) De mosflora van de Oude- en Nieuwe Kooi, Rijskampen, Vught. Verslag van het inventarisatieonderzoek 2010. Rapport Mossenwerkgroep KNNV Tilburg.

J. Mourik (ed.) (2010) Biodiversiteit van Elswout en Duinvliet, inventarisatieproject 2009. Rapport KNNV afdeling Haarlem. [rapport behandelt onder andere de korstmossen van Elswout waaraan ook leden van de BLWG hebben meegedaan]